

Policy Brief 2024

Suosituksset rokote-epäröinnin kohtaamiseen Suomessa

VAX-TRUST PROJEKTI

Rokote-epäröinnin kohtaaminen Euroopassa-hanke ([VAX-TRUST](#)) on EU-Horizon 2020 -rahoitteinen tutkimushanke, joka toteutettiin seitsemässä Euroopan maassa: Suomessa, Belgiassa, Puolassa, Tšekissä, Italiassa, Portugalissa ja Isossa-Britanniassa. Hankkeessa tarkasteltiin rokote-epäröintiä yhteiskunnallisena ilmiönä keskittyen sen yhteiskunnallisiin ja yksilötason ulottuvuuksiin. Hankkeen päätavoitteena oli auttaa terveydenhuollon ammattilaisia kohtaamaan rokotteita epäröiviä vanhempia neuvoloissa. Suomesta mukana olivat Tampereen yliopisto ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Rokote-epäröintiä tarkasteltiin monin tutkimuksellisin lähestymistavoin. Taustoitukseksi toteutettiin kirjallisuuskatsaus sekä analysoitiin olemassa olevaa kyselytutkimusdataa. Lisäksi tehtiin media-analyysjä rokotteita koskevasta julkisesta keskustelusta sekä etnografista tutkimusta, jossa haastateltiin terveydenhuollon ammattilaisia ja rokotteita epäröiviä vanhempia sekä havainnoitiin rokotustilanteita. Suomessa hankkeen tutkimuksissa haastateltiin vuonna 2022 neuvolaterveydenhoitajia (n=25) sekä rokotteita epäröineitä vanhempia (n=24). Neuvolavastaanottojen havainnointit ja terveydenhoitajien haastattelut tapahtuivat Uudenmaan alueella, kun taas haastateltavia vanhempia rekrytoitiin ympäri Suomen. Suositusten laatimisen tueksi toteutettiin vuonna 2023 rokottamisen ja rokote-epäröinnin kansallisten asiantuntijoiden haastatteluita (n=15).

VAX-TRUST-HANKKEEN TUTKIMUSTA

- 1** | Aiemman tutkimuksen läpikäynti sekä rokotteita kohtaan tunnetun epäröinnin makrotason tekijöiden tarkastelu. (Lue [raportti](#))
- 2** | Rokotteita ja niitä kohtaan tunnettua epäröintiä käsittelevää julkista keskustelua tarkastellut media-analyysi. (Lue [raportti](#))
- 3** | Rokotustapahtumien havainnointi sekä terveydenhuollon ammattilaisten ja rokotteita epäröivien vanhempien haastattelut. (Lue [raportti](#))
- 4** | Terveydenhuollon ammattilaisille suunnatun koulutuksen suunnittelu ja toteuttaminen (Lue [raportti](#))

KONTEKSTI JA ROKOTE-EPÄRÖINNIN KOHTAAMINEN SUOMESSA

Maailman terveysjärjestö WHO nosti vuoden 2019 listauksessaan rokotteita kohtaan tunnetun epäroinnin maailman kymmenen suurimman terveysuhkan joukkoon. Vaikka rokotuskattavuudet ovatkin Suomessa pääsääntöisesti korkeita, esiintyy maassamme myös epärointiä ja kritiikkiä rokotteita kohtaan. Koronapandemia osoitti, miten tärkeää on, että rokotushalukkuus ja -kattavuus ovat hyvällä tasolla.

[VAX-TRUST](#)-hankkeessa kartoitettiin rokote-epäroinnin vallitsevuutta Suomessa ja tehtiin empiirisiin tutkimusosioihin pohjautuvia havaintoja epärointiin liittyvistä tekijöistä. Lapsuusiän rokotteista kieltäytyminen on Suomessa marginaalista ja ylivoimainen enemmistö lapsista rokotetaan suomalaisen rokotusohjelman mukaisesti. Rokotuskattavuudessa on kuitenkin Suomessakin sekä maantieteellistä että rokotekohtaista vaihtelua.

Media-analyysin perusteella koronapandemia aktivoi rokotteisiin liittyvää julkista keskustelua poikkeuksellisen voimakkaasti, ja rokotukset nousivat marginaalisesta keskustelunaiheesta julkisen keskustelun keskiöön koronarokotteiden kehityksen ja käyttöönoton myötä. Pandemian aikaiseen julkiseen rokotekeskusteluun liittyi myös vahvaa polarisaatiota, ja koronarokotteita epäroivista ja erityisesti niistä kieltäytyvistä uutisoitiin ajoittain erittäin kriittiseen sävyyn.

Tämä polarisoituminen ja taipumus vastakkainasetteluihin näkyi myös hankkeessa toteutetuissa vanhempien haastatteluissa, ja vanhemmilla saattoi esimerkiksi olla vahvoja odotuksia neuvolassa käytävien rokotuskeskustelujen tuomitsevuudesta ja negatiivisuudesta. Haastatellut vanhemmat kuvasivatkin kokemuksia itsemääräämisoikeuden koetuista loukkaamisista, arvostelusta ja tuomitsemisesta. Monilla haastatelluilla oli kuitenkin myös positiivisia kokemuksia neuvoloista, joissa he kokivat tullessa kohdatuksi toivomillaan tavoilla. Keskeinen havainto oli, että vanhempien rokoteasenteet ja toiveet neuvolan rokotteita koskevalle vuorovaikutukselle olivat moninaisia, vaihtelevia ja osin keskenään ristiriitaisia. Haastatelluilla terveydenhoitajilla oli monenlaisia strategioita rokotteita epäroivien asiakkaiden kohtaamiseen, mutta myös epävarmuutta siitä, miten toimia rokotteita epäroivien ja niistä kieltäytyvien asiakkaiden kanssa.

Pohdintaa terveydenhoitajissa ja vanhemmissa aiheutti se, missä kulkevat rajat rokotteita koskevan neuvonnan ja vastentahtoisen vakuuttelun välillä, eli missä määrin nevolahenkilöstö voi pyrkiä vaikuttamaan vanhemman rokotuspäätökseen itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Vaikka molemmat nevolavuorovaikutuksen osapuolet tiedostivat asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen tärkeyden, vanhemmilla oli verrattain runsaasti kokemuksia tilanteista, joissa heitä taivuteltiin rokotusten ottamiseen vasten tahtoaan. Vanhemmat kokivat tällaiset tilanteet erittäin negatiivisina ja jopa kaikesta neuvolan toiminnasta vieraannuttavina. Terveydenhoitajat puolestaan pyrkivät vanhempien päätökseen vaikuttamisen kautta edistämään rokotusohjelman toteutumista.

Yhden yhtenäisen toimintamallin rakentaminen ja suosittelu rokotteita koskevien keskusteluiden vuorovaikutukselle on haastavaa. Rokote-epäroinnin kohtaaminen on poliittinen ja taloudellinen kysymys, koska ammattilaiset tarvitsevat resursseja käyttää aikaa asiakkaiden kanssa keskusteluun. Suosituksemme kohdentuvatkin toimiin, joilla terveydenhuollon organisaatiot ja koulutusorganisaatiot voivat edistää hyviä rokotuskohtaamisen käytäntöjä sekä vaikuttaa luottamuksen lisääntymiseen terveydenhuollon organisaatioita, terveydenhuollon ammattilaisia ja terveysviranomaisia kohtaan.

VAX-TRUST SUOSITUKSET ROKOTE-EPÄRÖINNIN KOHTAAMISEEN SUOMESSA

Terveydenhuollon organisaatioiden tulisi varmistaa neuvolatapaamisten riittävä kesto ja tiheys sekä edistää terveydenhoitajan ja asiakasperheen välisen suhteen jatkuvuutta *Riittävän pitkät, tiheästi toistuvat sekä saman ammattilaisen ja asiakasperheen väliset neuvolatapaamiset ovat edellytys luottamuksellisten asiakassuhteiden rakentamiselle.* Suomessa neuvolatoiminta on perustunut pitkiin asiakassuhteisiin ja laajoihin terveystarkastuksiin. Neuvoloissa on paineita lyhentää vastaanottoaikoja ja samaan aikaan työntekijöiden vaihtuvuus asettaa haasteita asiakassuhteen jatkuvuudelle. Asiakkaiden yksilöllisyyden ja ainutkertaisten kontekstien huomioiminen on kuitenkin olennaista pitkäaikaisten luottamuksellisten asiakassuhteiden muodostamiselle. Tällaiset kohtaamiset vaativat väistämättä aikaa, erityisesti silloin kun keskustelunaiheena on rokotteista kieltäytymisen kaltainen teema, jossa asiakkaan toiveet eivät lähtökohtaisesti kohtaa neuvolan suosituksia. Neuvolakontaktien tiheydellä ja tapaamisten kestolla on näin suuri merkitys sille, kuinka hyvin ja missä määrin rokotteisiin liittyviä huolia ja pelkoja voidaan käsitellä ja mahdollisesti hälventää neuvolakontekstissa.

Terveydenhuollon organisaatioiden tulisi laajentaa terveydenhuollon ammattilaisten mahdollisuuksia vertaistukeen rokotteita epäröivien asiakkaiden kohtaamiseen liittyen *Vertaistuki parantaa ammattilaisten työssä jaksamista sekä kehittää heidän osaamistaan mahdollistamalla vaikeiden asiakaskohtaamisten aiheuttaman kuormituksen purkamisen sekä hyvin toimivien käytäntöjen jakamisen.* Neuvoloiden haastavat asiakastilanteet, kuten rokotteista kieltäytyminen, voivat aiheuttaa ammattilaisissa riittämättömyyden ja epäonnistumisen tunteita, mutta myös hyväksi havaitut toimintamallit tulisi saada nykyistä paremmin jaettua työyhteisön kesken. Työpaikoilla tulisikin tarjota mahdollisuuksia jakaa koettuja ongelmia, kokemuksia ja hyviä toimintamalleja sekä pohtia oman työn haastavia puolia yhdessä työkavereiden kanssa. Vertaistuki voi toteutua esihenkilökeskusteluissa, kehittämispäivissä ja työnohjauksessa. THL:n rokotusneuvontapuhelin toimii jo nyt ammattilaisten tukena haastavien asiakastilanteiden purkamisessa.

Yksittäistä ammattilaista ei tule syyllistää rokotteita epäröivien asiakkaiden kohtaamattomuudesta. Rokote-epäröinti on osa laajempaa ilmiötä, jossa asiakkaat suhtautuvat asiantuntijatietoon kriittisesti ja tekevät terveysvalintoja yksilöllisesti eri tietolähteisiin nojautuen. Vertaistuki voi vähentää työn henkisiä kuormitustekijöitä, joita monimuotoinen asiantuntemuksen kyseenalaistaminen ammattilaisille aiheuttaa.

VAX-TRUST SUOSITUKSET ROKOTE-EPÄRÖINNIN KOHTAAMISEEN SUOMESSA

Terveydenhuollon organisaatioiden ja koulutusorganisaatioiden tulisi varmistaa, että rokotustoimintaan osallistuvat terveydenhuollon ammattilaiset saavat syvällistä tietoa rokotteita epäröivien ihmisten asenteista, maailmankatsomuksista ja toiveista vuorovaikutukselle

Rokotteita epäröivien asiakkaiden asenteiden, maailmankatsomusten ja vuorovaikutustoiveiden ymmärrys edesauttaa kunnioittavien ja hedelmällisten neuvolakohtaamisten syntymistä. Rokote-epäröinnin tutkimukseen pohjautuva tieto mahdollistaa syvällisen ymmärryksen muodostamisen rokotteita epäröivien rokotteita epäröivien näkemyksistä ja tarpeista. Tällainen ymmärrys auttaa ammattilaisia refleктоimaan omaa toimintaansa ja kommunikaatiotapojaan ja edesauttaa positiivisten asiakaskokemusten sekä luottamuksellisten asiakassuhteiden muodostumista neuvoloissa. Tutkitun tiedon avulla ammattilaiset saavat ymmärrystä rokote-epäröinnistä laajana yhteiskunnallisena ilmiönä ja eettisenä terveydenhuollon kysymyksenä. Rokote-epäröinnin käsittelyyn asiakaskohtaamisissa ei ole yhtä oikeaa toimintatapaa, vaan hyvä kohtaaminen vaatii kykyä suhtautua asiakkaaseen kunnioittavasti tukien hänen omia terveystalintojaan.

Rokote-epäröinnin rakentava kohtaaminen edellyttää laajaa ymmärrystä rokote-epäröinnin juurista historiasta nykypäivään. Terveydenhuollon ammattilaiset ovat avainasemassa keskusteluissa rokottamisesta, mutta on myös tärkeää tähdentää, että rokote-epäröinnin kohtaaminen ei ole vain yksittäisen ammattilaisen varassa. Rokote-epäröintiä käsittelevän tutkimustiedon lisääminen terveydenhuollon ammattilaisten tutkintokokonaisuuksien opetussuunnitelmiin ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa auttaa työhön valmistuvia ammattilaisia kohtaamaan paremmin rokotteita epäröiviä asiakkaita ja mahdollistaa rokote-epäröinnin syvällisemmän ymmärryksen jo työuran alusta lähtien. Tällaisen tutkimustiedon jalkauttaminen jo työssä oleville ammattilaisille voi tapahtua osana täydennyskoulutuksia, jolloin tuettaisiin ammattilaisia rokotteita epäröivien asiakkaiden kohtaamisessa.

LÄHTEITÄ JA LISÄLUKEMISTA

- Auvinen, P., Kuusipalo A. & Vuolanto P. (2023). Itsemääräämisoikeuden toteutuminen terveydenhoitajan ja rokotekriittisen vanhemman kohtaamisissa. *Terveydenhoitaja* 4/2023.
- Jallinoja, P., Sivelä, J., & Väliaverronen, E. (2021). Valtavirtaa ja vastavirtaa - koronanäkemykset yhteydessä halukkuuteen ottaa koronarokotus. *Duodecim*, 137(19), 2016–2068.
- Kärki, K. (2022). Listening to vaccine refusers. *Med Health Care Philos.* 25(1):3-9. doi:10.1007/s11019-021-10055-y
- Koski, K., Lehto, JT. & Hakkarainen, K. (2018). Physician self-disclosure and vaccine-critical parents' trust: Preparing medical students for parents' difficult questions. *Health Professions Education*.
- Nikula, A., Armanto, A., Thomander, H. & Elonsalo, U. (2020). Rokotusosaamisen koulutuksella voidaan tukea rokotusmyönteisyyttä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 57:3, 270–274.
- Nurmi, J. & Salmenniemi, S. (2019). Konfliktien välttelyä ja piiloon hakeutumista: rokotekriittisten vanhempien vastustustaktiikat. Teoksessa Autti, O. & Lehtola, V.-P. (toim.) *Hiljainen vastarinta*. Tampere: Tampere University Press.
- Nurmi, J. & Vuolanto, P. (2021). Rokotekritiikki kumpuaa epäluottamuksesta. HS vieraskynä, *Helsingin Sanomat*.
- Nurmi, J., Vuolanto, P. & Järvinen, K-M (2023). Sairaanhoidajien, terveydenhoitajien ja kättilöiden suhtautuminen rokotteisiin. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 60(1), 23–37. <https://doi.org/10.23990/sa.111097>
- Rytty, S. (2020). Rokotusvastaisuus historiallisena ilmiönä 1900-luvun alun Suomessa, *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 57(3). doi: 10.23990/sa.91133.
- STM. (2019). Rokotustoiminnan kehittämistä selvittäneen työryhmän loppuraportti. *Sosiaali- ja Terveysministeriön raportteja ja muistioita* 2019:39.
- Väliaverronen, E., Sivelä, J. ja Nohynek, H. (2020) Suomalaisten suhde rokotuksiin – mitä tuoreet kyselytutkimukset kertovat, *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 57(3). doi: 10.23990/sa.92093.
- WHO. (2022). Setting up a behavioural insights unit - WHO launches a set of considerations to support countries. <https://www.who.int/europe/news/item/12-05-2022-setting-up-a-behavioural-insights-unit---who-launches-a-set-of-considerations-to-support-countries>
- WHO. (2023). New global resolution calls for establishment of behavioural science units or teams. <https://www.who.int/europe/news/item/20-06-2023-new-global-resolution-calls-for-establishment-of-behavioural-science-units-or-teams>
- Wiss, K., Hakulinen, T., Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J. & Saaristo, V. (2022). Äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstövoimavarat 2004–2021. *Tutkimuksesta tiiviisti* 60, joulukuu 2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Hankkeen partnerit: Tampereen yliopisto, Instituto de Ciências Sociais da Universidade de Lisboa, University of Turin, Charles University, Ghent University, Jagiellonian University, University of Nottingham, NOVA University Lisbon, University of Cassino and Southern Lazio, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Projektin kesto: maaliskuu 2021 – helmikuu 2024

VAX-TRUST-projektin koordinaattori: Pia Vuolanto (Tampereen yliopisto)

Rahoitus: European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under Grant Agreement No 965280

Hankkeen verkkosivusto: <https://vax-trust.eu/>

VAX-TRUST Rokote-epäröinnin kohtaaminen Euroopassa

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under Grant Agreement No 965280.

Tässä dokumentissa esitetyt näkemykset eivät välttämättä edusta Euroopan komission virallista kantaa. Vastuu esitetyistä näkemyksistä ja informaatiosta on dokumentin kirjoittajilla.

Kirjoittajat: Pia Vuolanto, Aapo Kuusipalo | Yhteyshenkilö: Pia Vuolanto pia.vuolanto@tuni.fi